

עשיית המלאכה – לכתחילה או בדיעבד

הקדמה

ספר בראשית פרק ב

(טו) וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיַּנְחֵהוּ בְּגֶן עֵדֶן לְעַבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ:

ספר בראשית פרק ג

(יז) ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתוך לאמר לא תאכל ממנו ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חיך:

(יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה:

(יט) בזעת אפיך תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב:

משנה מסכת אבות פרק א

(*) שְׁמֵעִיהּ וְאַבְטְלִיּוֹן קַבְּלוּ מֵהֶם. שְׁמַעְיָה אָמַר, אֶהוּב אֶת הַמְּלָאכָה, וּשְׁנָא אֶת הַרְבָּנוּת, וְאֵל תִּתְנוּעַ לְרִשׁוּת:

משנה מסכת אבות פרק ג

(ה) רבי נחוניא בן הקנה אומר, כל המקבל עליו על תורה, מעבירין ממנו על מלכות ועל דרך ארץ. וכל הפורק ממנו על תורה, נוטנין עליו על מלכות ועל דרך ארץ

לעבדה ולשמרה

ספר בראשית פרק ב

(טו) וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיַּנְחֵהוּ בְּגֶן עֵדֶן לְעַבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ:

תרגום אונקלוס על בראשית פרק ב פסוק טו

(טו) ודבר יי אלהים ית אדם ואשריה בגנתא דעדן למפלחה ולמטרה:

תרגום ירושלמי על בראשית פרק ב פסוק טו

(טו) ונסיב יי אלהים ית אדם ואשרי בגנתא דעדן ואצנע יתיה למהוי פלח באורייתא ולמטור:

תרגום יונתן על בראשית פרק ב פסוק טו

(טו) ודבר יי אלהים ית אדם מן טור פולחנא אתר דאתבריא מתמן ואשרה בגינוניתא דעדן למהוי פלח באורייתא ולמנטר פקודהא:

אבות דרבי נתן פרק אחד עשר

ר"ש בן אלעזר אומר אף אדם הראשון לא טעם כלום עד שעשה מלאכה שנא' (בראשית ב) ויניחהו בגן עדן לעובדה ולשמרה והדר מכל עץ הגן אכול תאכל.

ילקוט שמעוני דברים - פרק יא - רמז תתסג

ולעבדו זו תלמוד. אתה אומר זו תלמוד או אינו אלא עבודה, הרי הוא אומר ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה [וכי] מה שמירה לשעבר (אף) [ומה] עבודה לשעבר הא למדת לעבדה ולשמרה לעבדה זו תלמוד ולשמרה אלו מצות. כשם שעבודת מזבח קרויה עבודה כן תלמוד קרוי עבודה

מדרש רבה בראשית פרשה טז פסקה ד

"ויניחהו" נתן לו מצות שבת כמה דאת אמר (שמות כ) וינה ביום השביעי. "לעבדה" ששת ימים תעבוד "ולשמרה" (דברים ה) שמור את יום השבת לקדשו. דבר אחר לעבדה ולשמרה אלו הקרבנות שנאמר (שמות ג) תעבדון את האלהים וכתוב (במדבר כח) תשמרו להקריב לי במועדו

חזקוני על בראשית פרק ב פסוק טו

(טו) לעבדה - להשקותה.

ולשמרה - שלא ירמסוה רגלי בהמה וחייה שעדיין לא היו שם להט חרב והכרובים. ד"א לעבדה על שם ששת ימים תעבוד. ולשמרה על שם שמור את יום השבת וכן הוא לעבדה בששת ימי המעשה ולשמרה ביום השבת שאין בו עבודה.

אבן עזרא על בראשית פרק ב פסוק טו

וטעם לעבדה להשקות הגן ולשמרה מכל החיות שלא יכנסו שם ויטנפוהו. ויש אומרים כי כן פירושו לעבוד מצותו והמצוה לא תעבד:

רבינו בחיי על בראשית פרק ב פסוק טו

(טו) לעבדה ולשמרה - ע"ד הפשט לפי שכבר מנה הש"י את מאכלו הזרעים והפירות, הניחו עתה בג"ע שיהיה עובד אדמת הגן ויזרע לו שם כל מיני תבואות ויטע לו שם כל מיני פירות, כי לכך הונח שם להיות מתענג ומשתעשע כרצונו והיתה פרנסתו מעצי הגן והיה משתהו מנחלי עדן ומלבושו ענני כבוד, והיתה עמידתו שם בתענוג רב גדול ועצום לרוב הרבה בתענוג הנפש ומעט בתענוג הגוף בהשקט והנחה וקורת רוח שאין כמוה להיות כלו שכלי, נפשו וגופו הם אחת בהשגת בוראו בלבד...

וע"ד המדרש לעבדה ולשמרה מה עבודה היתה בתוך הגן שאמר לעבדה, שמא תאמר לזמור כרמים ולחרוש ולשדד האדמה או לקצור או לעמר והלא כל האילנות נצמחים מאליהם, שמא תאמר יש מלאכה בג"ע והלא נהר מושך ויוצא מעדן שנאמר ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומה לעבדה, אלא לעסוק בד"ת ולשמור כל המצוה שנאמר לשמור את דרך עץ החיים ואין עץ החיים אלא תורה שנאמר (משלי ג יח) עץ חיים היא למחזיקים בה. לעבדה ולשמרה זו שבת, לעבדה שנאמר ששת ימים תעבוד, ולשמרה דכתיב שמור את יום השבת. לעבדה ולשמרה אלו הקרבנות. לעבדה דכתיב (שמות ג) תעבדון את האלהים על ההר הזה, ולשמרה דכתיב (במדבר כח ב) תשמרו להקריב לי במועדו

אור החיים על בראשית פרק ב פסוק טו

(טו) ויקח וגו' לעבדה ולשמרה משמעות הכתוב יגיד כי הגן צריך לה עובד ושומר, והאמת יכחיש זה כי למה יהיה צריך לשמרה אם מהגנבים זה הבאי היא, ומה היא העבודה שהיתה צריכה הגן, ואם צריכה עובד אם כן זה לה חמשת אלפים וחמש מאות שנה מי עבדה: אכן יש לך לדעת כי כל הווה אינו אלא דוגמא לרוחניות וכמו שהאדמה צריכה עבודה והזרעה והגשמה להוציא מזון האדם גם שמירה מדברים שמפסידים והמריעים לצומח, כמו כן גן עדן אשר היא היום אדמת הנפשות לבד כי הגופות נגשמו גם היא צריכה עבודה ושמירה כפי רוחניותה הגשמה המיוחדת לה היא עסק התורה, כמו שאמר הכתוב (דברים לב ב) יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי והזרעים הם מצות עשה אשר יעשה אותם האדם כרמוז בדברי הנביא (הושע י יב) זרעו לכם וגו'

פירוש רב הירש על בראשית ב:טו

במלאו את תפקידו בנאמנות ישמור על אושרו ואף יוסיף עליו. ובלאו הכי: ה"עבודה" וה"שמירה" האמורות כאן אינן מתייחסות רק לעבודות הקרקע; אלא הן כוללות את כל התנהגותו המוסרית של האדם, במעשהו ובמחשלתו. וכבר רמזנו על כך לעיל: מעשהו המוסרי של האדם, המנצל בנאמנות את מתנות הטבע - יקדם גם

את הטבע לקראת ייעודו, ובו תלוי המשך שגשוגו: "לעבדה ולשמרה". וגם חז"ל מייחסים את "לעבדה ולשמרה" לתורה ולמצוות, הוה אומר: לכלל ייעוד האדם (על בראשית רבה טז, ח).

העמק דבר על בראשית פרק ב פסוק טו

לאמר וישרם שם את האדם אשר יצר ויניחהו שם לעבדה. אלא בא המקרא ללמדנו כי מתחלה נטע גן שלם ולא נצרך עוד לעבודה. וישם שם את האדם בלי עסק. והיה במעלת משה על ההר כך היה רק להתבודד בכר נרחב עם אלהיו. אח"כ הצמיח ה' לאט לאט וזה נצרך לשמירה ועבודה שיהי' גדל על צד היותר טוב. ולקח ה' את האדם ויניחהו וגו' (זהו לפי פשוטו. אך דעת לנבון שלא היה לאדם עבודת הגנן לסקל ולעזק. וגם לא היה לו כלים לזה. וע"כ יש בזה עבודה רוחנית שבזה נשמר הגן ע"צ היותר טוב.)

בזעת אפיד תאכל לחם

ספר בראשית פרק ג

(יז) ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ אשר צויתיה לאמר לא תאכל מן ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חייך:

(יח) וקוץ ודרדר תצמיח לה ואכלת את עשב השדה:

(יט) בזעת אפיד תאכל לחם עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב:

מדרש רבה בראשית פרשה כ פסקה ט

(ט) בעצבון תאכלנה א"ר אסי קשה היא הפרנסה כפליים כלידה בלידה כתיב בעצב תלדי בנים ובפרנסה כתיב בעצבון תאכלנה

רש"י על בראשית פרק ג פסוק יז

(יז) ארורה האדמה בעבורך - תעלה לך דברים ארוכים כגון זבובים ופרעושים ונמלים...

רש"י על בראשית פרק ג פסוק יח

ואכלת את עשב השדה - ומה קללה היא זו והלא בברכה נאמר לו הנה נתתי לכם את כל עשב זרע וגו' אלא מה אמור כאן בראש הענין ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה ואחר העצבון וקוץ ודרדר תצמיח לך כשתזרענה קטניות או ירקות גנה היא תצמיח לך קוצים ודרדרים ושאר עשבי שדה ועל כרחך תאכלם:

רש"י על בראשית פרק ג פסוק יט

(יט) בזעת אפיד - לאחר שתטריח בו הרבה:

ספורנו עה"ת ספר בראשית פרק ג פסוק יז

הנה בשביל ששמעת וקבלת את סברתה לחשוב אל ה' תועה. ארור' האדמה שלא תוסיף תת כחה לך בלתי עבודה. ובשביל שמרית ועברת על מצותי:

העמק דבר על בראשית פרק ג פסוק יז

כל ימי חייך. דלא תחשוב שא"צ עבודת הארץ רק בפעם ראשונה. ע"ז אמר כל ימי חייך. וכ"ז הוא לטובת האדם שלא יסור מדרכי ה' וכמ"ש שיגיעת שניהם משכחת עון. וכמ"ש בפ' שלח עה"פ טובה הארץ מאד מאד ע"ש:

העמק דבר על במדבר פרק יד פסוק ז

טובה הארץ מאד מאד. לא באו לשבח הארץ כמה היא זבת חלב ודבש שהרי ראו בעיניהם וכל המרגלים העידו כי כן הוא...אלא העלו כי ארץ טובה כמוה אינו בעולם כלל. ואם כי יש הרבה ארצות טובות בעולם ואולי עוד יותר מא"י. אבל כל טוב תמידי מלבד שאין הרגש בטובה. עוד כרוך רע הנהגה לרגל הטוב. כי לפתח תענוגים חטאת רובץ. ואין לך רע יותר מזה. ע"כ דרשו חז"ל על הא דכתיב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. מאד זה מלה"מ [מלאך המוות] ועוד הרבה כיב"ז. ביארו בזה דיש בעולם כמה רעות בעצם. אבל המה מוסיפים שבח בטובה. מצד שמרגישים בטוב. וגם שומרים את האדם שלא יבעט עפ"י הטוב.

כך אמרו לכל עדת בני ישראל נגד מה ששמעו נאצות הכת. המבקשים לפרוק עול מ"ש. הן באמת טובה הארץ מאד מאד. במה שהשגחה תמידית שמה כאשר יבואר במקרא הסמוך. היא טובה מאד. שאין הטוב שבה מחטיא הרבה כי ההשגחה שולטת ביותר להעניש. וממילא הרגשת הטוב הרבה. באשר הרע מצוי שם לפי ההשגחה על כל איש לפי מעשיו. כאשר ראו המרגלים הרע שאירע לכנענים אז לצורך השעה היא טובת הארץ מאד מאד. ומש"ה אמרו גם המה אשר עברנו בה לתור אותה שחקרו סיבת הדבר שראו מתים הרבה. שהוא מרוב השגחה שבה:

לכן...

ספר חובות הלבבות - השער הרביעי - שער הבטחון - פרק ג:

ויכין בטרדת לבו וגופו בסיבה מן הסיבות והסיבוב עליה, לעמוד במצות הבורא, שציוה האדם להתעסק בסיבות העולם, כעבודת האדמה וחרישתה וזריעתה, כמו שכתוב (בראשית ב טו): ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, ולהשתמש בשאר בעלי חיים בתועלותיו ומזוניו ובנין המדינות והכנת המזונות..., ויהיה נשכר על כוונתו בהם לאלהים בלבד ומצפוניו, בין שיוגמר לו חפצו בין שלא יוגמר לו חפצו, כמו שכתוב (תהלים קכח ב): יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, ואמרו רבותינו, זכרונם לברכה (אבות ב יב): וכל מעשיך יהיו לשם שמים ויהיה בטחוננו באלהים שלם ולא יזיקנו הסיבות להבאת טרפו בהן מאומה, כשהוא מכין בהן בלבד ומצפוניו לשם שמים, ואל יחשוב, כי טרפו מועמד על סיבה ידועה, ושם תימנע הסיבה ההיא ממנו, לא יבוא בסיבה אחרת, אבל יבטח על האלהים בטרפו, וידע, כי הסיבות כולן אצל הבורא שוות, יטריפהו במה שירצה מהן ובעת שירצה מאיזה ענין שירצה, כמו שאמר הכתוב (שמואל א יד ו): כי אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט, ואמר (דברים ח יח): כי הוא הנותן לך נח לעשות חיל, ואמר (זכריה ד ו) לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות:

ספר השל"ה הקדוש - מסכת חולין - פרק תורה אור. (כו)

וכונתו שהם שלושה מיני ימים, האחד ימי החול שהם עומדים חוץ לקדושה לעמים עובדי עבודת אלילים, הכוונה כי לאומות עובדי עבודת אלילים להם נתן ל"ט מלאכות שהם כנגד ל"ט קללות שנתקללו אדם וחיה ונחש והארץ כדפירשו ז"ל, והאדם אילו לא חטא לא היה צריך לרדת אל הפחיתות הזה שהיא בו שיצטרך לחרוש ולזרוע (קידושין פב, ב), והיה בגן עדן מקיים לעבדה ולשמרה בקיום המצות עשה ולא תעשה בדרך רוחני, כמו שיהיה לעתיד אחר התחיה, שהתורה היא ומצותיה אכילה לעולם, וכאשר ירד אדם בחטאו אל הקליפה הוכרח אל המלאכות האלה.

ספר מסילת ישרים פרק כא - בדרכי קניית החסידות

אמנם מה שיוכל לשמור את האדם ולהצילו מן המפסידים האלה הוא הבטחון, והוא שישליך יתבו על ה' לגמרי, כאשר ידע כי ודאי אי אפשר שיחסר לאדם מה שנקצב לו, וכמו שאז"ל במאמריהם (ביצה ט"ז): כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה וגו', וכן אמרו (יומא ל"ח): אין אדם נוגע במוכן לחבירו אפילו כמלא נימא, וכבר היה אדם יכול להיות יושב ובטל והגזירה (גזירת קיצבת מזונות שקצבו לו בראש השנה) היתה מתקיימת, אם לא שקדם הקנס לכל בני אדם, (בראשית ג): בזעת אפך תאכל לחם, אשר על כן חייב אדם

להשתדל איזה השתדלות לצורך פרנסתו, שכן גזר המלך העליון, והרי זה כמס שפורע כל המין האנושי אשר אין להמלט ממנו:

מהר"ל תפארת ישראל פרק א

ובסוף קדושין (פ"ב ע"ב) תניא רבי שמעון בר' אלעזר אומר מימי לא ראיתי צבי קיץ וארי סבל ושועל חנוני והם מתפרנסים שלא בצער והם לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני ומה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער ואני שנבראתי לשמש את קוני על אחת כמה וכמה אלא שהריעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי שנא' עונותיכם הטו אלה וגו' עד כאן. הרי שבארו כי הפעולות והמלאכות שעושה האדם לצורך פרנסה אינם מצד מעלת האדם אבל הם לו מצד פחיתות וחסרון, וכשנברא האדם לא נבראת עמו המלאכה ותקון בגדים ובנין הבתים רק בגן עדן היה בלא דברים אלו, ואם כן אין אלו הפעולות לאדם מצד השלמות שלא נמצא בבעלי חיים אלו הפעולות והם מתפרנסים בלא דברים אלו. אם כן פעולות אלו הם לאדם מצד חסרון שחטא וקפח פרנסתו ולולא זה לא היה צריך לדברים אלו.

ספר דרך חיים - פרק א משנה י

והדבר שהוא כבוד התורה והוא כבוד המקום והוא גורם לאהוב השי"ת, כאשר אין תלמיד חכם צריך לבני אדם...ודבר זה גורם בעונותינו בטול כבוד התורה, שאם לא היו הלומדים מתפרנסים מהם [אנשים אחרים] היתה התורה מתעלה מעלה מעלה, גם היו מוכיחים את הצבור כי אשמת הצבור בראשם ולא היו נושאים פנים, אך עתה כיון שצריכים להם כל רב קנה אדון לעצמו. ולכך אמר שמעיה אהוב את המלאכה, ושנא את הרבנות שהוא המרחיק את המלאכה.

ספר דרך חיים - פרק ב משנה ב

ולכך אמר יפה ת"ת עם דרך ארץ שלא ישנה סדר הראוי רק שיהיה קודם דרך ארץ ואח"כ התורה, וזהו יפה ת"ת עם דרך ארץ שדרך ארץ קודם. וזה כמו שבארנו בהקדמה כי קדמה דרך ארץ לתורה, ודבר זה נמשך כפי היצירה של אדם שתמיד החכמה והשכל באים אחר הדברים שאינם שכלים לגמרי, וכך ראוי שיהיה האדם נוהג גם כן שמתחלה ילמד דרך ארץ שאין זה ענין שכלי, ואח"כ יקרב אל התורה השכלית וזה יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ.

ומה שאמר שיגיעת שניהם משכחת עון, כבר התבאר זה בסוף פרק שלפני זה, וזה כי האדם כאשר הוא שלם מבלי חסרון הוא מסולק מן החטא, כי החטא הוא חסרון באדם, ולפיכך אין ראוי שיהיה נמצא החטא באדם כאשר הוא שלם, והאדם כאשר הוא שלם בדרך ארץ וגם בתורה הנה אינו חסר דבר ומסולק מן החטא שהוא חסרון. אבל אם אינו בדרך ארץ או שאינו בתורה הרי הוא חסר תורה או שחסר דרך ארץ ואחר חסרון נמשך חסרון, ולא כן כאשר הוא שלם בכל אינו יוצא מידי שלימותו...

אך מה שאמר שיגיעת שניהם דמשמע שתולה ביגיעה במה שעמל ויגע, נראה שר"ל כי ראוי שיהיה האדם עמל בשני חלקים אלו אשר יש באדם, כי יש באדם גוף ונפש, והתורה היא שלימת הנפש, ודרך ארץ מה שהאדם צריך לצורך גופו לפרנסתו ושאר דברים, אמר כי כאשר האדם עמל בשני דברים דהיינו בדרך ארץ שהאדם עושה להנהגת גופו מה שצריך לו, ומה שהאדם עמל לשלימות נפשו שהיא התורה כמו שהוא דרך ארץ להשלים גופו ואז לא נמצא העון, כי על שניהם להשלים את עצמו, והעון לחסר את עצמו, ולכך יגיעת שניהם דוקא כאשר האדם עוסק בדבר שהוא להשלים את עצמו לגמרי ודבר זה משכחת העון שהוא חסרון לעצמו, אבל אין משכחת ממנו לעשות המצוה שגם המצות הם השלמת עצמו כך פירוש דבר זה והוא נכון...

ואם היו הרבה חכמים שלא היה להם מלאכה היה להם משא ומתן שהוא כמו מלאכה, או שכל כך חשקה נפשם בתורה שהיה קיום לתורתם...

העמק דבר על בראשית פרק ב פסוק ז

והנה כבר נתבאר שהאדם יש בו שתי תכונות. האחת האדם המעלה אשר עומד ומשמש בארץ כמלאך בשמים. והשני' שיהא מדיני ועושה צרכיו. ושתי התכונות שבאדם באו לתכלית הבריאה. שאלו היו כל בני האדם באותו מעלה של אדם הראשון קודם החטא לא היה שכר ועונש ולא נתגלה כבודו ית' וחסדיו בארץ. ועיקר כבודו נתגלה ע"י האדם השני. ומ"מ הרבה נתגלה כבודו ית' על ידי האדם המעלה בתוך המון בני אדם מדינים. ובאשר שני אופני אדם המה. ואלו היה אדם הראשון במעלתו כל אותו יום הששי שנברא לא היה אפשר שיצא ממנו אופן אדם השני. שהרי אין כל חדש תחת השמש מששת ימי המעשה והלאה. וא"כ לא בא העולם לתכליתו שהוא עשיה שלו. ואלו נברא אדם באופן השני לא הי' אפשר להיות אדם המעלה בעולם שהרי הוא כמו בריאה חדשה. ואלו לא חטא אדם הראשון ע"י השאת הנחש וחוה הי' הקב"ה בורא עוד יצירת אדם אחר שיהא מדיני. והוסב העניין שיהא אותו אדם בשני יצירות. נתקן העולם בזה על מתכונתו...

מלאכת המשכן

רש"ר הירש שמות פרשת ויקהל פרק לה

בניית המשכן היא האתגר הגדול ביותר לכושר עשייתו של האדם בתחום תבונת הכפיים, ואם לא מבחינת האמנות, הרי בוודאי מבחינת החזון והתכלית הגלומה במשכן: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (לעיל כה, ח). שלטונו של האדם על העולם הגשמי, הבא לידי ביטוי בהפקתם, בייצורם ובעיבודם הייצרני של החומרים, מגיע במקדש אל ייעודו הנעלה ביותר. האדם משעבד לעצמו את העולם כדי לשעבד את עצמו ואת עולמו לבורא - עולם, וכדי להפוך את עולמו למקום שבתה של מלכות שמים, למקדש שבו ישכון כבוד ה' עלי אדמות. בניית המקדש הריהי קידוש פועלו של האדם, והכתוב מציין אותה כאיחוד כל המלאכות הייצרניות השונות של האדם, והן מהוות - על ידי השביתה ממלאכה - את סעיפי המסכת של קבלת עול שמים שעליה אנו מצויים בשבת.

שפת אמת ספר שמות - פרשת פקודי - שנת [תרל"ה]

אלה פקודי המשכן משכן העדות כו' עדות הוא שמחל הקב"ה חטא העגל. ובגמרא עדות הוא שהשכינה שורה בישראל כו'. כי המשכן הי' תיקון החטא ומקודם החטא לא הוצרכו לעבודה במעשה ומלאכה ע"י שהקדימו נעשה לנשמע הי' בטל כח העשי' לגמרי. ואחר שחטאו במעשה הוצרכו לברר בפועל ע"י מעשה שע"י שעשו המשכן כרצון המקום ב"ה

מצוות וחשיבות המלאכה

משנה מסכת אבות פרק א

(*) שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן קָבְלוּ מֵהֶם. שְׁמַעְיָה אָמַר, אֱהוּבָ אֶת הַמְּלָאכָה, וּשְׁנָא אֶת הַרְבָּנוּת, וְאֵל תִּתְּנֵדַע לְרִשׁוֹת:

אבות דרבי נתן פרק אחד עשר

(א) שמעיה ואבטליון קבלו מהם שמעיה אומר אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות. אהוב את המלאכה כיצד מלמד שיהא אדם אוהב את המלאכה ואל יהי שנא את המלאכה כשם שהתורה נתנה בברית כך המלאכה נתנה בברית שנא' (שמות כ) ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך.

משנה מסכת אבות פרק ב

(ב) רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר, יָפָה תְּלִמּוּד תּוֹרָה עִם דָּרָךְ אֲרָץ, שְׂיָגִיעַת שְׁנִיָּהֶם מְשַׁפְּחַת עֵוֹן. וְכָל תּוֹרָה שְׂאִין עִמָּה מְלָאכָה, סוּפָה בְּטֵלָה וְגוֹרְרַת עֵוֹן. וְכָל הַעֲמֵלִים עִם הַצְּבוּר, יִהְיוּ עֲמֵלִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שְׁמַיִם, שְׂזָכוֹת אֲבוֹתָם מְסִיעָתָם וְצַדִּיקָתָם עוֹמְדָתָ לְעַד. וְאַתָּם, מַעֲלָה אֲנִי עֲלֵיכֶם שְׂכָר הַרְבֵּה כְּאֵלוּ עֲשִׂיתֶם:

תלמוד ירושלמי מסכת פאה דף ג/א

ותלמוד תורה: שאלו את רבי יהושע מהו שילמד אדם את בנו יוונית אמר להם ילמדנו בשעה שאינו לא יום ולא לילה דכתיב והגית בו יומם ולילה והתני רבי ישמעאל ובחרת בחיים זו אומנות מעתה אסור ללמד את בנו אומנות בגין דכתיב והגית בו יומם ולילה רבי בריה דר' חייא בר ווא בשם ר' יוחנן מפני המסורות

מדרש הגדול שמות כ:ט

ששת ימים תעבוד, רבי אומר הרי זו גזירה אחרת שכשם שנצטוו ישראל על מצות עשה של שבת, כך נצטוו על המלאכה... רבי עקיבה אומר גדולה מלאכה, שהרי נהנה שוה פרוטה מן ההקדש מביא מעילה וחומשה, ומביא אשם בשתי סלעים, והפועלין שהיו עושין בהקדש נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. רבי שמעון אומר גדולה מלאכה, שאפילו כהן גדול נכנס ביום הכפורים שלא בשעת עבודה חייב מיתה, ובשעת מלאכה טמאים ובעלי מומין מותרין להכנס.

מכילתא פרשת משפטים מסכת נזיקין פרשה יב

חמשה בקר ישלם. ארבעה והוא: וארבע צאן. שלשה והוא. אמר רבי מאיר בא וראה כמה חביבה מלאכה לפני מי שאמר והיה העולם שור שיש לו מלאכה משלם חמשה שה שאין לו מלאכה משלם ארבע

מדרש תנחומא ויצא פרק יג

השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע מכאן אנו למדין שזכות מלאכה עומדת במקום שאין יכול זכות אבות לעמוד שנאמר "לולי אלהי אבי אלהי אברהם וגו'" א"כ לא עמדה לו זכות אבותיו אלא לשמירת ממונו "את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים ויוכח אמש" שהזהירו מהרע לו בזכות יגיע כפיו למד שלא יאמר אדם אוכל ואשתה ואראה בטוב ולא אטריח עצמי ומן השמים ירחמו לכך נאמר ומעשה ידיו ברכת (איוב א) צריך לאדם לעמול ולעשות בשתי ידיו והקב"ה שולח את ברכתו

ספר תהילים פרק קכח

- (א) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר־יָלַד יִדְּוּד הַהַלֵּף בְּדָרְכָיו:
- (ב) יִגִּיעַ כַּפִּיָּךְ כִּי תֹאכַל אֲשֶׁר־יִטּוֹב לָךְ:
- (ג) אֲשֶׁתְּךָ כְּגֶפֶן פְּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתְךָ בְּנֵיךָ כְּשֶׁתְּלִי זִיתִים סָבִיב לְשִׁלְחָנְךָ:
- (ד) הִנֵּה כִּי כֹן יִבְרַךְ גְּבֶרֶת יִרְאֵה יִדְּוּד:
- (ה) בְּיַרְכְּךָ יִדְּוּד מִצִּיּוֹן וְיִרְאֵה בְּטוֹב יְרוּשָׁלַם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:
- (ו) וְיִרְאֵה בְּנִים לְבְנֵיךָ שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל:

רד"ק על תהילים פרק קכח פסוק ב

(ב) יגיע כפריך. כי הטובה היא שיחיה ממלאכתו ולא יהנה מאחרים, כל זמן שיוכל ליגע עצמו במלאכה.

מלבי"ם על תהילים פרק קכח פסוק ב - חלק באור הענין

(ב) יגיע כפריך כי תאכל - אם יגיע כפריך יהיה רק בשיעור שתאכל, שלא תיגע להעשיר ולהרבות הון, רק לשיעור ההכרחי לעמידת החי למצוא אוכל, ולא יותר, אז אשריך וגם טוב לך - י"ל אושר הנפש עם טוב החיים בעוה"ז...

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ח/א

ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים דאילו גבי ירא שמים כתיב אשרי איש ירא את ה' ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב יגיע כפריך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא ולגבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב ביה

פני יהושע על ברכות - דף ח ע"א

...אע"פ שע"י כן ממעט מלאכת שמים אפ"ה כתיב בתריה אשריך וטוב לך אשריך בעה"ז וטוב לך לעה"ב דבכה"ג הוי חפצי שמים יותר כדי שלא יצטרך לבריות וק"ל:

מדרש רבה איכה פרשה ג פסקה ט

טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו עול תורה עול אשה עול מלאכה

מדרש רבה קהלת פרשה ט פסקה ט

(א) ט ראה חיים עם אשה אשר אהבת אמר ר' משום עדה קדושה קנה לך **אומנות** עם התורה מה טעמא ראה חיים וגו' ולמה הוא קורא אותן עדה קדושה ששם היו רבי יוסי בן משולם ור"ש בן מנסיא שהיו משלשין היום שלישי לתורה שלישי לתפלה שלישי למלאכה ויש אומרים שהיו יגעין בתורה בימות החורף ובמלאכה בימות הקיץ ר' יצחק בן אלעזר היה קורא לר' יהושע בריה דר' טימי ור' בורקי עדה קדושה שהיו משלשין שלישי לתורה שלישי לתפלה שלישי למלאכה

חיוב ללמד לבנו פרנסה

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כט/א

דתנו רבנן האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו **אומנות** וי"א אף להשיטו במים. רבי יהודה אומר כל שאינו מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות ס"ד אלא כאילו מלמדו ליסטות

רש"י קידושין דף כט/א

ליסטות ס"ד - והלא ישב ולא למדו כלום:

כאילו מלמדו ליסטות - דכיון דאין לו אומנות ויחסר לחמו ילך בפרשת דרכים וילסטם את הבריות:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף ל/ב

מנלן אמר חזקיה דאמר קרא "ראה חיים עם אשה אשר אהבת" אם אשה ממש היא כשם שחייב להשיאו אשה כך חייב ללמדו אומנות. אם תורה היא כשם שחייב ללמדו תורה כך חייב ללמדו אומנות.

רש"י קידושין דף ל/ב

ראה חיים - אומנות שתחיה בו עם אשה מקיש אומנות לאשה:

אם אשה - האמור כאן אשה ממש היא כשם שמצינו שחייב אדם להשיאו אשה כך חייב כו':

אבל...

משנה מסכת אבות פרק ג

(ה) רבי נחוניא בן הקנה אומר, כל המקבל עליו על תורה, מעבירין ממנו על מלכות ועל דרך ארץ. וכל הפורק ממנו על תורה, נותנין עליו על מלכות ועל דרך ארץ

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צט/ב

אמר רבי אלעזר כל אדם לעמל נברא שנאמר כי אדם לעמל יולד איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא כשהוא אומר פי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ. אומר לעמל פה נברא ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיךְ הוּא אומר לעמל תורה נברא

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף פב/א

...ר' מאיר אומר לעולם ילמד אדם את בנו **אומנות** נקיה וקלה ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות, שלא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות אלא הכל לפי זכותו.

רבי שמעון בן אלעזר אומר ראית מימיך חיה ועוף שיש להם **אומנות** והן מתפרנסין שלא בצער והלא לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהורעתי מעשי וקפחתי את פרנסתי...

רבי נהוראי אומר מניח אני כל **אומנות** שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. ושאר כל אומנות אינן כן כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו בנערותו מהו אומר וקוי ה' יחליפו כח בזקנותו...

משנה מסכת אבות ו:ו

התורה נקנית בארבעים ושמונה דברים, ואלו הן, ..., במעוט דרך ארץ...

מדרש תנחומא בשלח פרק כ

"למען אנסנו הילך בתורת אדם לא". רבי יהושע אומר שונה אדם שתי הלכות בשחרית ושתי הלכות בערבית ועוסק במלאכתו כל היום מעלין עליו כאלו קיים את כל התורה כולה וקיים והגית בו יומם ולילה (יהושע א) מכאן היה ר"ש בן יהושע אומר **לא נתנה התורה לדרוש אלא לאוכלי המן שלא היה להם צורך לא למלאכה ולא לסחורה** הא כיצד היה יושב ודורש ולא היה יודע מהיכן היה אוכל ושותה ומהיכן ללבוש ולכסות הא לא נתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן ושניים להם אוכלי תרומה:

פירוש היעב"ץ לאבות - פרק ד משנה יב

רבי מאיר אומר הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה. כתב ר' ישראל לבות בני אדם בתים, בנאם הש"י והכינם אוצרות לחכמה, וכשמוצא התורה לב פנוי תמלאנו מספיריה, ואם יכנס בו שום דאגה וטרדה והרהורים ומחשבות תנוס מלבו, והמושכלות כאשר יחנו כן יסעו. ולפי שהרדיפה אחר הממון יגון, כאומרו מרבה נכסים מרבה דאגה, הזהיר התנא הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה והוי שפל רוח בפני כל האדם:

שתי גישות

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לה עמוד ב

תנו רבנן: ואספת דגנך, - מה תלמוד לומר - לפי שנאמר: +יהושע א'+ לא ימוש ספר התורה הזה מפיד, יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר: **ואספת דגנך - הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל; רבי שמעון בן יוחי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתו נעשית על ידי אחרים, שנאמר: +ישעיהו ס"א'+ ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתו נעשית על ידי עצמן, שנאמר: +דברים י"א'+ ואספת דגנך; ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר: +דברים כ"ח'+ ועבדת את אויבך וגו'. אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל - ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי - ולא עלתה בידן. אמר להו רבא לרבנן: במטותא מינייכו, ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי, כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי אלעאי: בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים עשו תורתן**

Now, why is he [R. Yehudah bar Ila'i] called the first speaker on all occasions? — For R. Yehudah, R. Yosi, and R. Shimon were sitting, and Yehudah, a son of converts, was sitting near them. R. Yehudah commenced [the discussion] by observing, “How fine are the works of this [Roman] nation! They have established marketplaces, they have built bridges, they have built baths.” R. Yosi was silent. R. Shimon b. Yohai answered and said, “All that they made, they made for themselves; they established marketplaces, to place harlots in them; baths, to pamper themselves; bridges, to levy tolls for them.”

Yehudah the son of converts went and related their conversation, which reached the government. They decreed: Yehudah, who exalted [us], shall be exalted, Yosi, who was silent, shall be exiled to Tzipori; Shimon, who disparaged, let him be executed.

He and his son went and hid themselves in the *Beit Midrash*, [and] his wife brought him bread and a mug of water and they dined. [But] when the decree became more severe he said to his son, “Women are of unstable temperament: she may be put to the torture and expose us.”

So they went and hid in a cave. A miracle occurred and a carob-tree and a well were created for them. They would strip their garments and sit up to their necks in sand. The whole day they studied; when it was time for prayer they got dressed, covered themselves, prayed, and then put off their garments again, so that they should not wear out. Thus they dwelled twelve years in the cave.

Then Eliyahu came and stood at the entrance to the cave and exclaimed “Who will inform the son of Yohai that the emperor is dead and his decree annulled?” So they emerged. Seeing a man plowing and sowing, they exclaimed, “They forsake life eternal and engage in temporal life!?” Whatever they cast their eyes upon was immediately burned up. Thereupon a Heavenly Voice came forth and cried out, “Have you emerged to destroy My world? Return to your cave!” So they returned and dwelt there twelve months, saying, “The punishment of the wicked in Gehennom is twelve

ואמאי קרו ליה ראש המדברים בכל מקום? דיתבי רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ויתבי יהודה בן גרים גבייהו. פתח רבי יהודה ואמר כמה נאים מעשיהן של אומה זו [הרומאים] תקנו שווקים, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות. רבי יוסי שתק.

נענה רבי שמעון בן יוחאי ואמר כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן: תקנו שווקין להושיב בהן זונות, מרחצאות לעדן בהן עצמן, גשרים ליטול מהן מכס.

הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות. אמרו: יהודה שעילה יתעלה, יוסי ששתק יגלה לציפורי, שמעון שגינה יהרג.

אזל הוא ובריה טשו בי מדרשא. כל יומא הוה מייתי להו דביתהו ריפתא וכוזא דמיא וכרכי. כי תקיף גזירתא אמר ליה לבריה נשים דעתן קלה עליהן דילמא מצערי לה ומגליא לן.

אזלו טשו במערתא איתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא והוון משלחי מנייהו והוון יתבי עד צוארייהו בחלא. כולי יומא גרסי. בעידן צלויי לבשו, מיכסו, ומצלו והדר משלחי מנייהו כי היכי דלא ליבלו איתבו תריסר שני במערתא.

אתא אליהו וקם אפיתחא דמערתא אמר מאן לודעיה לבר יוחי דמית קיסר ובטיל גזירתיה? נפקו חזו אינשי דקא כרבי זורעי. אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה?! כל מקום שנותנין עיניהן מיד נשרף. יצתה בת קול ואמרה להם להחריב עולמי יצאתם? חזרו למערתכם! הדור אזול איתבו תריסר ירחי שתא אמרי משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש.

months.”

A Heavenly Voice then came forth and said, “Go out from your cave!” They came out of the cave: wherever R. Eleazar destroyed, R. Shimon healed. Said he to him, “My son! You and I are sufficient for the world.”

On the eve of the Shabbat before sunset they saw an old man holding two bundles of myrtle and running at twilight. “What are these for?” they asked him. “They are in honor of the Shabbat,” he replied. “But one should suffice you?” — “One is for ‘*Zachor*’ and one for ‘*Shamor*’”. Said he to his son, “See how precious are the commandments to Israel.” Thereafter their minds were settled.

R. Pinchas ben Yair his son-in-law heard [thereof] and went out to meet him. He [Rav Pinchas] took him into the baths and massaged his [R’ Shimon’s] flesh. Seeing the lesions on his [R’ Shimon’s] body he [R’ Pinchas] wept and the tears streamed from his eyes, and he [R’ Shimon] screamed [because the salty tears pained his flesh – Rashi]. “Woe to me that I see you in such a state!” he [R’ Pinchas] cried out. “Happy are you that you see me thus,” he [R’ Shimon] retorted, “for if you did not see me in such a state you would not find me thus [learned].” For originally, when R. Shimon ben Yohai raised a difficulty, R. Pinchas ben Yair would give him twelve answers, whereas subsequently when R. Pinchas ben Yair raised a difficulty, R. Shimon ben Yohai would give him twenty-four answers.

Since a miracle has occurred, said he, let me go and amend something, for it is written, “And Yaakov came whole [to the city of Shechem]”, which Rav interpreted: bodily whole [sound], financially whole, and whole in his learning. “And he encamped near [also can be understood as ‘he was gracious to the] city.”] Rav said: He instituted currency for them. Samuel said: He instituted markets for them; R. Yohanan said: He instituted baths for them.

“Is there anything that requires amending?” he [R’ Shimon] asked. There is a place of doubtful uncleanness, he was informed, and priests have the trouble of going round it. He said, “Does any man know that there was a presumption of cleanness here?” A certain old man replied, Here [R. Yohanan] ben Zakkai cut down lupines of *terumah*. So he did likewise. Wherever it [the ground] was hard he declared it clean, while wherever it was loose he, marked it out.

יצתה בת קול ואמרה צאו ממערתכם. נפקו כל היכא דהוה די מחי רבי אלעזר הוה מסי. רבי שמעון אמר לו בני די לעולם אני ואתה.

בהדי פניא דמעלי שבתא חזו ההוא סבא דהוה נקיט תרי מדאני אסא ורהיט בין השמשות. אמרו ליה הני למה לך? אמר להו לכבוד שבת. ותיסגי לך בחד. חד כנגד זכור וחד כנגד שמור. אמר ליה לבריה חזי כמה חביבין מצות על ישראל יתיב דעתייהו.

שמע רבי פנחס בן יאיר חתניה ונפק לאפיה עייליה לבי בניה הוה קא אריך ליה לבישריה חזי דהוה ביה פילי בגופיה הוה קא בכי וקא נתרו דמעת עיניה וקמצוחא ליה אמר לו אוי לי שראיתך בכך אמר לו אשריך שראיתני בכך שאילמלא לא ראיתני בכך לא מצאת בי כך דמעיקרא כי הוה מקשי רבי שמעון בן יוחי קושיא הוה מפרק ליה רבי פנחס בן יאיר תריסר פירוקי לסוף כי הוה מקשי רבי פנחס בן יאיר קושיא הוה מפרק ליה רבי שמעון בן יוחי עשרין וארבעה פירוקי.

אמר הואיל ואיתרחיש ניסא איזיל אתקין מילתא דכתיב ויבא יעקב שלם ואמר רב שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו ויחן את פני העיר אמר רב מטבע תיקן להם ושמואל אמר שווקים תיקן להם ורבי יוחנן אמר מרחצאות תיקן להם

אמר איכא מילתא דבעי לתקוני אמרו ליה איכא דוכתא דאית ביה טומאה ואית להו צערא לכהנים לאקופי אמר איכא איניש דידע דאיתחזק הכא טהרה אמר ליה ההוא סבא כאן קיצץ בן זכאי תורמסי תרומה עבד איהו נמי הכי כל היכא דהוה קשי טהריה וכל היכא דהוה רפי צייניה

רעא.

נפקו חזו אינשי, דקא כרבי זרעי, אמר מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה. ימחאו גדולי בני אדם על הרשעה הנמצאת בחיים, המכבידה את אכפה על בני אדם ושוללת מהם את אור חייהם. אבל עם כל המחאות וכל דרכי התיקון אשר יהגה לב חכמים רמים ונשאים, לא יוכלו לסקל את מסילת החיים מכל הרעה הגדולה הטמונה בעמקם. כי יסוד הרעה הנה באה, ממה שעזב האדם את אשרו העליון, והוכרח לרדת מטה ולהיות עבד מכור לצרכיו ההולכים ומתרבים ומערבבים את שכלו ואת טהרת לבבו. ע"כ החיים כולם עם כל סדריהם, המה רעה אחת גדולה הבאה מירידת האדם.

והיא אמנם תלויה ברצונו, כי לו יתעלה האדם להשכיל כי [את] אשרו ימצא בעצמו, בהשלמתו את צלם אלהים שבו באור החכמה והיושר, בהיותם נובעים מנהר היוצא מעדן גן אלהים, שאורו זורח הוא בקרב נפשו פנימה, אז יוכל לחיות בלא כל עמל, כאשר האור העליון של נועם הדעה והצדק יענג את חייו וירומם את רוחו, לא יצטרך עוד לכל העול החברותי, להביא לחמו בזיעת אפו ולהיות עבד לכל הצדדים היותר נמוכים שבחיי גופו וחיי מדינתו. כי גופו יבריא ויגדל ונפשו תרומם ותנשא, מפרי העץ יוכל לשבע די שבעו, ובמיטב האקלימים החמים הממוזגים יוכל להתישב לחיות חיי עונג ושלוש. אבל רק אז, בהתרוממו להתענג על ד' בהשכלת אמת ודרישת צדק, תוכל המנוחה העליונה להמצא בלבבו, עד כדי לקרבו אל הטבע האלהי בדרך בריאה וישרה, ולא יהיה לו שום צורך בעסק של חיי שעה כי הם ימצאו לו די ספקו ברב ברכה ושמחה, ממילא יסורו גם מהחיים החמריים כל מארה, כל חלי ומדוה, ועצם חלישותם ולקיותם עד כדי אריכות הימים היותר מלאים ואור השמחה והשלום היותר עליונה, "כי כימי העץ ימי עמי".

ומפני שהאדם נופל הוא ממה שהוא צריך לעמוד עליו במעלתו, ע"כ אין פלא מה שכל החיים לקויים ואין התיקון יוצא כלל מאיזה הטבה פרטית שבסדרי החברה. ע"כ חדלו כבר מהמחאה נגד הרשעה של המלכות הרשעה, שהכירו שהיא ורשעתה אינן כ"א חוליא אחת מהשלשלת של הרעה הגדולה של יסוד הסדר המקולקל, שהכריח את האדם להיות דוקא פולח ובוקע, עובד בעמל בשביל צרכי חומרו, שההשגחה האלהית נתנה לו זה העול כדי להטרידו מהמון שפלות חפציו, בהיותו חי חיים פראיים בלא עמל ויגיעה, ונפשו הגדולה הלא תבקש במה למלא את ציוריה הרחבים, ולא תמצא מצד מיעוט עסקו בדברים הנעלים שהם אור חייו באמת, ע"כ הוכרח ליפול ברשת זו של לבד משא החיים.

אבל למה לו כל אלה, הלא יוכל להתרומם כרגע להשליך מעליו חבליו, למלא נפשו מדי יום ביומו בציורי קודש והגיונים עליונים שהם חקוקים בקרבה, ויעלה בכל יום אל רוממות המעלה הטבעית לו, ויתענג על ד'. אז יבורך הטבע עצמו וכל חיליו, ואור הלבנה כאור החמה יהיה, והשמים יענו את הארץ והארץ תענה את הדגן התירוש והיצהר, באין צורך לעסק חיי שעה. ע"כ המחאה הכוללת היא הדרך האחת שראוי להרים דגלה בין בני אדם, בהיותה אם כל הרעות הפרטיות. והיא מה שמניחין חיי עולם ועומקין בחיי שעה. ע"כ ישפל הרוח ויטומטם הלב, ותפרה העולתה, עד שאין דרך למעט הזדון כ"א בעול המחרשה והאת, דכרבי זרעי. אבל בשובם אל על, הכל יתוקן כמו רגע, ואין הדבר תלוי כ"א בתשובה עליונה.

רעב.

כל מקום שנותנין עיניהם מיד נשרף. מצד המבט היותר עליון איך שהעולם צריך הוא להתנהג, כדי שיראו הבריות אור וחיים של אמת, אין כאן מקום לפשרות, לתיקונים למחצה לשליש ולרביע, כ"א מחיקה גדולה על כל הסדרים ההויים, על כל העול הגדול הנעשה בחיי החברה, ועל כל העבדות הבזויה שלקח לו האדם בהגבירו על עצמו דמיונו ותאוותיו הרעות ועי"כ נעשה שפל ונבזה, וכל הדברים הטובים שלו באו לקויים וחסרים, מכוסים בענן של סכלות ורשעה, עד שצריך חידוש מעיקר היסוד, עד שיעמוד על יסוד הקדושה והטהרה העליונה המתאמת עם נועם השי"ת וזוהר אור החכמה האמיתית המופיעה על הנפשות הזכות באור קדושה עליונה. והציורים איך לחדש פני החיים כולם, הם כ"כ נחפזים באין אריכות זמן, מפני שאין שיעור למצוקה המורגשת בנפשות קדושות למראה הרשעה השולטת בחיים ההויים, והדרך הוא מפולש מאד מאחר שאין שום דבר החוצץ כ"א טהרת לבבם של בני"א הבאה מנטייתם אל התורה והחכמה, שאצל חכמי קודש כאלה לא יוכל להצטייר כלל למה יתעכבו בני"א מהטבת עצמם העליונה הזאת כשיש לאל ידם, ולמה הם אסורים בכבלי הרשע והכסל שהם בעצמם שמים אותם עליהם. ע"כ כל מקום שנותנין עיניהם ומסתכלים במצבו ביחש לקדושה ולמוסר העליון איך מה שראוי להיות כשילכו בני"א בדרך הטובה והישרה, מיד נשרף, בלא איחור ודיחוי, בלא פשרה וביצוע.

יצתה ב"ק [בת קול] וא"ל להחריכ עולמי יצאתם, חזרו למערתכם. הדעה האלהית אמנם הלא היא למעלה למעלה מחכמת כל חכם, היא הסכימה שדוקא מכל הרעות וכל ההשפלות הנמצאות בהוה ומכל סדרי החיים המקולקלים, דוקא כשיצאו אל הפועל עם כל ניוולם וכיעורם, ודוקא כשתנתן להם שליטתם בכל הזמן הנדרש ע"פ חכמתו של יוצר כל ב"ה, דוקא מכל הרע והכיעור הזה תצא האורה היותר שלמה, כשאחר כל הרחבתו יוחזר לטובה וממנו בעצמו יאירו אורים לצדיקים וישירי לב. ע"כ צריך דוקא עם הקדושה העליונה לרדת עד עומק של שפלות החיים, לקיימם כפי מה שהם ולזככם לאט לאט, עד שיעלו אל מה שנועד להם ע"פ חכמת יוצר כל ב"ה. וכיון שעוד לא באתם עד אותה המעלה איך לקשר את כל החיים בירידתם כמו שהם אל התעודה העליונה, וחפצכם להחריב את המצב של ההוה כדי לבנות על משואותיו עולם מתוקן במהרה, ולא לשכללו קמעא קמעא עד שישוב לתיקון השלם ויוחזר הרע לטוב, ע"כ שונו למערתכם, להוסיף עוד מעלה, עד שמרוב החכמה והקדושה תוכלו דוקא על ידה לרדת מטה מטה אל החיים, לתקנם כפי חפץ השם יתברך, שאמר "עולם חסד יבנה", ו"לא תהו בראה".

ספר דברים פרק ז

(כה) פִּי תוֹלִיד בְּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשְׁנֵתֶם בְּאֶרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוֹנֹת פֶּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֵיךָ לְהַכְעִיסוֹ

העמק דבר על דברים פרק ז פסוק כה

(כה) ונושנתם בארץ. דכ"ז שהיו ביאת הארץ חדש אצלם הבינו כי כיבוש הארץ אינו אלא מעשה ה' כמו שאמרו ליהושע בס' יהושע כ"ד ויען העם ויאמר חלילה לנו מעזוב את ה' וגו' כי ה' אלוקינו הוא המעלה אותנו וגו' אבל כאשר נתיישן הדבר ולא יהיה העסק רק בפרנסה בגידולי קרקע וכדומה. תאמינו כי כמו כל העולם מתנהג בכח עבודה שאוה"ע משתחווים שמש. כדאי' בברכות פא שכל מלכי מזרח ומערב משתחווים לשמש וכסבורים שמסר הקב"ה הנהגת העולם לה' ח"ו. כך תחשוב שא"י תתנהג כמו כן:

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף מט/ב

ואחד רבי יהודה כד אזיל לבי מדרשא שקיל גולפא [כד לשבת עליו] על כתפיה אמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה. רבי שמעון שקיל צנא [קופסה לשבת עליה] על כתפיה אמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף פב/א

...ר' מאיר אומר לעולם ילמד אדם את בנו **אומנות** נקיה וקלה ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו שאין אומנות שאין בה עניות ועשירות, שלא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות אלא הכל לפי זכותו.

רבי שמעון בן אלעזר אומר ראית מימיך חיה ועוף שיש להם **אומנות** והן מתפרנסין שלא בצער והלא לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער אלא שהורעתי מעשי וקפחתי את פרנסתי...

רבי נהוראי אומר מניח אני כל **אומנות** שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. ושאר כל אומנות אינן כן כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו בנערותו מהו אומר וקוי ה' יחליפו כח בזקנותו...

שילוב בן הגשמי והרוחני

משנה מסכת אבות פרק ב

רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמאי. הוא היה אומר, אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת

רמב"ם יד החזקה - הלכות מלכים פרק יב

(ד) לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח לא כדי שישלטו על כל העולם ולא כדי שירדו בעכו"ם ולא כדי שינשאו אותם העמים ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה ולא יהיה להם נוגש ומבטל כדי שיזכו לחיי העולם הבא כמו שביארנו בהלכות תשובה:
(ה) ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות שהטובה תהיה מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים:

שו"ת דברי יציב חלק אורת חיים סימן רלח (להרב יהודה יקוטאל הלברשטאם, הרבי מקלויזנברג, שאיבד את אישתו ו11

ילדיו בשואה)

(ב) והנה במקומותינו נהגו להקל בלבישת בגדי שבת בשבת חזון [ועיין להלן סימן רמ"א], ובצאנו נהגו לאכול בשר בסעודת סיום מסכתא עד ז' באב. ונ"ל הענין דמצינו בב"ק נ"ט אליעזר זעירא הוה סיים מסאני אוכמי וקאי בשוקא דנהרדעא וכו' אמרו ליה את השיבת לאיתאבולי אירושלים וכו' עיין שם, וצ"ב מה שצריך להיות גברא רבא לזה, אלא דעיקר הצער והאבל בחורבן עירנו ושמתת בית מקדשינו הוא על שאין אנחנו יכולים לעלות וליראות ולהקריב הקרבנות, שבטלה העבודה ואין לנו כהן בעבודתו ולא לוי בדוכנו וישראל במעמדו, והתורה הולכת ומשתכחת מישראל וכמ"ש בחגיגה ה' ע"ב כיון שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה, ואילו פשוטי ההמון גסי השכל קצרה בינתם מלהתאבל על כך וסבורים שהאבילות היא על שניטלה מלכות ושררה מישראל ואיננו יושבים איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו, ואבל כזה אבל הוא, ולכן הותר רק לחשובים להתאבל על ירושלים כי הם משיגים את גודל האבידה והשמון הרוחנית ועל מה שיש להתאבל. ומטעם זה לא היה נהוג במקומותינו לערוך תקון חצות ברבים כי לאו כל מוחא סביל דא.

אורות התשובה יב:ח*

התשובה ביסודה היא תנועה לשוב אל המקורות, אל מקור החיים וההויה העליונה בשלמותם, באין גבולים ומצרים, במגמה היותר אצילית וברוכה מזוהר העליון הפשוט והמבהיק. אמנם השטף של החיים הוא מוריד אותנו להענפים המתפשטים, שכל מה שהם הולכים ומתרחקים וכל מה שהם קונים יותר תפיסה במעשה, במפעל ובהתגשמות, הם יותר קרובים לאמץ את מהותנו המוגבלת, והננו חושבים את עצמנו על ידם לבעלי חזק ואיתניות.

ובשביל כך הרי אנו מרגישים את עצמנו רפים וכושלים באותה המדה שתוקף אותנו הרצון לשוב להמקור הראשי, המתעלה מכל התפשטות ענפיו. ומפני הכשלון הזה של הכח גם השאיפה הרוחנית מתחלשת.

ובשביל כך הרינו צריכים להיות בכל זמן שאנו עולים בדרגת התשובה אחוזים יפה גם בהענפים המעשיים, ושיחם ושיגם, הגיונותיהם ושאיותיהם, ולהעלות אותם יחד עם עליית מהותנו למרום האצילות והתנשאות הדבקות המקורית. כי סוף-סוף הרי כמה שהחיים התפשטו הרי הם כולם מפכים מאור המקורי, ויחד עם מהותנו הנשמית צריכים גם לשוב אל הרום העליון, ואז לעולם לא נעלה בחוסר-רכוש, ולא נכשל בהחלשת כח, כי לא ערומים נעלה למרומים, כי עמנו אחזת לבושנו רבי הגוונים ועשירי הצבעים, אשר רכשנו לנו מהתפשטותם של החיים כולם, והננו עולים ובאים בימים, עם כל תולדות המפעל, המעשה והחיים אשר עמהם.

לכן...

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף ע/א

שמונה רובן קשה ומיעוטן יפה ואלו הן דרך ודרך ארץ עושר ומלאכה

רש"י גיטין דף ע/א

ומיעוטן יפה - כשיש לאדם מעט מהם יפה לגופו לרפואה וטוב שיהא לו קצת משלא יהא לו כלום:
אבל רובן קשה - כשיש לו הרבה

ספר דרך חיים - פרק ג משנה ה

ויש לך להבין מה שאמר שאין לך בן חורין אלא שעוסק בתורה, כי מפני שעוסק בתורה מתעלה על העולם הגשמי כי השכל מתעלה על העולם הגשמי, ומפני זה הוא בן חורין מן הנהגת העולם הטבעי ומן המלכיות, שכל מדריגתם מצד עולם הזה והעוסק בתורה הוא יוצא ממדריגת עולם הזה, ולפיכך אמר כאן שמעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ, כי אע"ג שאי אפשר לאדם בלא פרנסה וצריך הוא למלאכה כדי שיעסוק בתורה, מ"מ אין עליו עול דרך ארץ כי פרנסתו מגעת לו בקלות אשר מקבל עליו עול תורה, כי אז הוא אל השי"ת לגמרי ומתעלה מן עולם הזה.

ספר מסילת ישרים - פרק ה - בבאור מפסידי הזהירות וההרחקה מהם

הנה מפסידי המידה הזאת ומרחיקיה הם שלשה: האחד הוא הטיפול והטרדה העולמית...
הנה הטיפול והטרדה כבר דברנו מהם למעלה, כי בהיות האדם טרוד בעניני עולמו, הנה מחשבותיו אסורות בזיקי המשא אשר עליהם, ואי אפשר להם לתת לב אל המעשה. והחכמים עליהם השלום, בראותם זה אמרו (אבות פ"ד): הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה. כי הנה העסק מוכרח הוא לאדם לצורך פרנסתו, אך ריבוי העסק אינו מוכרח שיהיה כל כך גדול עד שלא יניח לו מקום אל עבודתו, על כן נצטוינו לקבוע עתים לתורה... וזה, כי הבורא יתברך שמו שברא היצר הרע באדם, הוא שברא התורה תבלין לו, וכמו שאמרו ז"ל (קידושין ל): בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין:

והנה פשוט הוא, שאם הבורא לא ברא למכה זו אלא רפואה זו, אי אפשר בשום פנים שירפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה, ומי שיחשבו להנצל זולתה, אינו אלא טועה, ויראה טעותו לבסוף כשימות בחטאו. כי הנה היצר הרע באמת חזק הוא באדם מאד, ומבלי ידיעתו של האדם הולך הוא ומתגבר בו ושולט עליו. ואם יעשה כל התחבולות שבעולם ולא יקח הרפואה שנבראה לו שהיא התורה, כמו שכתבתי, לא ידע ולא ירגיש בתגבורת חליו אלא כשימות בחטאו ותאבד נשמתו. הא, למה זה דומה:

לחולה שדרש ברופאים והכירו חליו ואמרו לו שיקח סם זה. והוא, מבילתי שתקדם לו ידיעה במלאכת הרפואה, יניח הסם ההוא ויקח מה שיעלה במחשבתו מן הסמים, הלא ימות החולה ההוא ודאי, כן הדבר הזה. כי אין מי שמכיר בחלי היצר הרע ובכחו המוטבע בו אלא בוראו שבראו, והוא הזהירנו שהרפואה לו היא התורה. מי איפוא יניחה ויקח מה שיקח זולתה ויחיה, ודאי שחושך החומריות ילך ויגבר עליו מדרגה אחר מדרגה והוא לא יבין עד שימצא שקוע ברעה ורחוק מן האמת הרחק גדול שאפילו הרהורי דברים לא יעלו על לבו לבקש האמת. אך אם הוא עוסק בתורה בראותו דרכיה, ציוויה ואזהרותיה, הנה סוף סוף מאליו יתחדש בו התעוררות שיביאהו אל הדרך הטוב. והוא מה שאמרו ז"ל (פתיחתא דאיכה רבתי): הלואי, אותי עזבו ותורת שמו, שהמאור שבה מחזירו למוטב:

והנה בכלל זה גם כן קביעות העתים אל חשבון המעשה ותקונו כמו שכתבתי למעלה. ומלבד כל זה מה שישאר לו פנאי מעסקיו, אם חכם הוא ודאי שלא יאבדהו, אלא יאחז בו מיד ולא ירפוהו, לעסוק בו בעסק נפשו ותקון עבודתו:

עין אי"ה ברכות ו:יא

אמר רכב"ה אריו"ה משום ר"י ב"ר אילעי, בא וראה מה בן דורות ראשונים לדורות אחרונים, דורות ראשונים שעשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זו וזו נתקיימה בידם, דורות אחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי זו"ז לא נתקיימה בידם.

יסוד השלוחה, אפילו בעוה"ז, תלויה גם היא בתיקון המוסר הכללי והפרטי. כי בהיות האדם מוכתר במדות טובות ביראת ד' ובאמונה, הוא משתמר מהרבה דברים המכשילים את כחו ומכבידים עליו את סבל החיים, ומסתפק ג"כ בשמחה ונחת גם מהמעט שיזמין לו ד'. אבל בהיותו ממעט במוסר אז לא יאמר די בכמה ששיג מההון, ומדותיו שנפגמות נוטות לתאוה העוברת גבול שמהרסת אשיות בריאותו ומולידה חלאים בו ובזרעו. ע"כ גם אם יאסוף עושר, לא יספיק לו ולא ינוח לבבו ולא ימצא בהם קורת רוח שלמה.

ע"כ דורות ראשונים שעשו תורתן קבע, והיא הדריכה אותם אל דרך המוסר האמיתי, ליראת ד' ולמדות טובות והגונות, ומלאכתן עראי, זו וזו נתקיימה בידם, כי המעט הספיק להם בהיותם בעלי מדות יקרות וגופם ה' בריא ונפשם שמחה בעמלם. דורות האחרונים, שעשו מלאכתן קבע, שהדאגה על החומריות מלאה את לבבם ולא הניח מקום ראוי לדאגות המוסריות, ותורתן עראי, זה וזה לא נתקיימה בידם, כי נתקלקלו המדות ומנוחת הלב נטלה, ולא יאמר די בקיבוץ רכוש רב, ולא ימצא קורת רוח בעולם בכל קניניו. א"כ גם הרב שהוסיף לקנות ע"י ריבוי הזמן לא התקיים בידו, כי לא יוכל למלא צרכיו שנתרבו כדי ערך תאות נפשו, וממילא נקרא באמת שזה וזה לא נתקיימה בידם. ועיקר שם עראי וקבע, אין תלוי כ"כ בזמן, כמו בהסכמת הדעת, שהדבר שמחזיק האדם לעיקר הוא קבע, גם שמסכות יעסוק בה מעט זמן.

ספר פלא יועץ - ערך אומנות

ועוד מצד אחר יפה האומנות יותר מן הסחורה שאף אם אין עשירות מן האומניות כמו מן הסחורה מכל מקום העוסק באומנות חיי נחת יחיה ועל הרוב אינו צריך לילך בדרכים ולהיות עובר ימים ונהרות ולא ליקח הלואות הנקראות בלשוננו פוליצא"ס (וועכזעל) שממרקין גופו של אדם ולא ליתן כ"כ בהקפה ולא יכהו שרב ושמש אלא בתוך ביתו יעשה מלאכתו. וגם בסחורה יכול אדם להיות בוחר הרע במעוטו ולא יבקש ללכת בגדולות ונפלאות ולהיות יגע להעשיר ע"י הקפות והלואות והליכה בדרכים וימים ונהרות אלא יסתפק במעט ויהא משאו ומתנו בנחת בדברים שקרובים לשכר ורחוקים מאד מן ההפסד כי טוב פת חריבה ושלוחה בה ואמרו רז"ל אכול בצל ושב בצל. וטרדת הזמן ויגיעת הדרכים ופיזור הנפש בנתינת נכסיו בהקפה מנפש ועד בשר יכלו שחיי צער יחיה ולא יוכל לעבוד את בוראו עבודה שלימה אלא חסירה ופגומה לכן יבחר לו אומנות או סחורה נקיה וקלה ויתפלל למי שהעושר והנכסים שלו כי אין מעצור לה' להושיע בין רב למעט וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים:

האם יש הבדל בין אנשים שונים?

שו"ע אורח חיים - סימן קנה

סימן קנה - לילך מבהכ"נ לבית המדרש:

(א) אחר שיצא מבהכ"נ, ילך לבה"מ; ויקבע עת ללמוד, וצריך שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבירונו אף אם הוא סבור להרויח הרבה: הגה - ואף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבה"מ ושכר הליכה בידו, או יקבע לו מקום וילמוד מעט במה שיודע ויחשוב בעניניו ויכנס בלבו יראת שמים (הר"י פ"ק דברכות):
(ב) קודם שילך לבה"מ יוכל לאכול פת שחרית אם הוא רגיל בו, וטוב שירגיל בו:

שו"ע אורח חיים - סימן קנו

(א) אח"כ ילך לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון, כי העוני יעבירונו ע"ד קונו; ומ"מ לא יעשה מלאכתו עיקר, אלא עראי, ותורתו קבע, וזה וזה יתקיים בידו

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כא/א

אילפא ורבי יוחנן הוו גרסי באורייתא, דחיקא להו מילתא טובא. אמרי "ניקום וניזיל וניעבד עיסקא ונקיים בנפשין אפס כי לא יהיה בך אביון".

אזלו אותבי תותי גודא רעיעא הוו קא כרכי ריפתא. אתו תרי מלאכי השרת שמעיה רבי יוחנן דאמר חד לחבריה נישדי עליהו האי גודא ונקטלינהו שמניחין חיי עולם הבא ועוסקין בחיי שעה. אמר ליה אידך שבקינהו דאיכא בהו חד דקיימא ליה שעתא. רבי יוחנן שמע אילפא לא שמע. אמר ליה רבי יוחנן לאילפא "שמע מר מידי?" אמר ליה "לא". אמר מדשמעי אנא ואילפא לא שמע שמע מינה לדידי קיימא לי שעתא. אמר ליה רבי יוחנן "איהדר ואוקי בנפשאי כי לא יחדל אביון מקרב הארץ".

רבי יוחנן הדר אילפא לא הדר, עד דאתא אילפא מליך רבי יוחנן. אמרו לו "אי אתיב מר וגריס לא הוה מליך מר". אזל תלא נפשיה באסקריא דספינתא אמר "אי איכא דשאל לי במתניתא דרבי חייא ורבי אושעיא ולא פשטינא ליה ממתניתין נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא".

אתא ההוא סבא תנא ליה האומר תנו שקל לבניי בשבת והן ראויין לתת להם סלע נותנין להם סלע, ואם אמר אל תתנו להם אלא שקל אין נותנין להם אלא שקל, אם אמר מתו ירשו אחרים תחתייהם בין שאמר תנו בין שאמר אל תתנו אין נותנין להם אלא שקל. אמר ליה הא מני רבי מאיר היא דאמר מצוה לקיים דברי המת

מהרש"א על תענית דף כא/א

ונקיים בנפשין אפס כי לא יהיה בך וגו'. ע"פ מ"ש פרק אלו מציאות אבידתו ואבידת אביו אבידתו קודמת שנאמר אפס כי לא יהיה וגו' ופרש"י שם הזהר עצמך שלא תבא לידי עניות ומאפס דריש ליה התם. ולבסוף שאמר ר"י ואקיים בי כי לא יחדל וגו'. כדי לעסוק בתורה אמר כן וכמ"ש מ"ה שמניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה:

מהרש"א על תענית דף כא/א

תלא נפשיה באסקריא דספינתא כו'. ע"פ מ"ש במסכת עירובין לא מעבר לים היא לא בסחרנים היא ולזה רמז להם גם שהייתי סוחר לא שכחתי גירסתי:

ספר נפש החיים - שער א - פרק ח

ואמרו שם הרבה עשו כר"י ועלתה בידם. והרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם. היינו רבים דוקא. כי ודאי שלכלל ההמון כמעט בלתי אפשר שיתמידו כל ימיהם רק בעסק התורה שלא לפנות אף שעה מועטת לשום עסק פרנסת מזונות כלל. וע"ז אמרו באבות כל תורה שאין עמה מלאכה וכו'. אבל יחיד לעצמו שאפשר לו להיות אך עסוק כל ימיו בתורתו ועבודתו ית"ש. ודאי שחובה מוטלת עליו שלא לפרוש אף זמן מועט מתורה ועבודה לעסק פרנסה ח"ו. וכדעת רשב"י:

רמב"ם יד החזקה הלכות שמיטה ויובל פרק יג

(יב) ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו מפני שהובדל לעבוד את י"י לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר יורו משפטיו ליעקב ותורתך לישראל לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן אלא הם חיל השם שנאמר ברוך י"י חילו והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר אני חלקך ונחלתך:

(יג) ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני יי לשרתו ולעובדו לדעה את יי והלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה י"י חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים הרי דוד ע"ה אומר י"י מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי בריך רחמנא דסייען:

עיין בחידושי מרן רי"ז הלוי על פרשת חיי שרה

אבל עיין בשיטת הרמב"ם לגבי תמיכה כספית כדי ללמוד תורה

ביאור הלכה סימן קנו ד"ה סופה

סופה בטלה וגוררת עון - כתבו הספרים שזהו נאמר לכלל העולם שאין כולם יכולים לזכות לעלות למדרגה רמה זו להיות עסקם רק בתורה לבדה אבל אנשים יחידים יוכל להמצא בכל עת באופן זה [וזהו שאמרו בברכות ל"ו ע"ב הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידן ר"ל דוקא הרבה] והקב"ה בודאי ימציא להם פרנסתם וכעין זה כתב הרמב"ם פי"ג מהלכות שמיטין ויובלות ולא שבט לוי בלבד וכו' עי"ש ובפרט אם כבר נמצאו אנשים שרוצים להספיק לו צרכיו כדי שיעסוק בתורה בודאי לא שייך זה ויששכר וזבלון יוכיח:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יז/א

מרגלא בפומייהו דרבנן דיבנה אני בריה וחברי בריה אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתי בשדה אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתי כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתי ושמא תאמר אני מרבה והוא ממעיט שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים

עיין בבן יהוידע ורב יעקב עמדין

ראשון ליפו אות מט

אני בריה וחברי בריה, אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתי בשדה, כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתי:

זהו כלל גדול להחזיק לאדם במדריגתו ובעומק מוסרו הפנימי, בין ברעיון בין במעשה. ולא יביט למה שחבירו שהוא איש מעשי ביותר ממנו או שתכונתו אחרת ושונה, מתנהג באופן אחר, לא לענין הנוגע לחבירו שיבזה אותו עבור זה, ולא יחשוב עליו רעה. ואל יתאר הפסד הרוחני של חבירו במעשה ובתכונה ההיא, שהוא רואה שלפי תכונתו היה הדבר מפסיד אותו הרבה והיה משפיל אותו מערך מוסרו למטה מאד, או על כל פנים היה זה אצלו אות על שפלות מוסר. אל יחליט שהוא כן בחבירו, שיתכן הדבר שמה שהוא אצלו אות על חסרון רגש פנימי או גורם הריסה מוסרית, אצל חבירו לפי תכונתו הוא אינו מפסיד, ולפעמים גם כן מתקן. זהו מה שנוגע לחבירו.

ומה שנוגע לעצמו, שלא יחשוב כיון שחבירו מתנהג כן והוא חושב עליו טוב, גם הוא ישלים דרכו המורגש לפי פנימיות לבבו שכה נחוץ הוא לו לשמירת דרך ד' הטובה, כי אין הדבר כן, כי קרוב הדבר שמה שחבירו מתנהג על פי תומת לבו ואינו מזיקו מאומה, אם הוא ינסה כחו בזה לא על פי תכונתו הפנימית כי אם על פי חיקוי חיצוני, לו יפסיד הדבר הרבה מאד. על כן צריך מאד להתחזק בתומתו, ולחשוב עם זה טוב על הבריות ולקבלם בסבר פנים יפות. אז ימצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, והחן הוא מקושר לשכל טוב. וההבדל שיש בין שכל טוב לשכל שאינו טוב, הוא שהשכל הטוב הוא השכל המקורי הנובע מעצמיותו, אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו, והשכל שאינו טוב הוא מה שנובע מהשכלה זרה המעוררת לחיקוי, ואינה באה מעצם נקודת הלב. וזה אינו יכול להיות נלוה אל החן הפנימי, שאינו נמשך כי אם לדבר העומד בצביונו ושלא יצא מגדרו. ואפילו קדשים כיון שיצאו חוץ למחיצתן נפסלו, וביותר קדשים, שהחולין אין להם מחיצה קבועה, אבל הקדשים המתעלים לפעול דברים נעלים, המה צריכים לשמור מחיצתם. איש על מחנהו ואיש על דגלו.

יששכר וזבלון

ירידת הדורות – שינוי הגישה?

ספר חפץ ה' על ברכות דף ח/א (לרבנו האור החיים הקדוש)

גמרא. גדול הנהגה מיגיעו יותר מיראת שמים וכו' קשה א' והרי הנהגה מיגיעו פשיטא דגם כן הוא ירא שמים וא"כ ה"ל תרתי ולא שייך לומר בכה"ג גדול וכו' דתיפוק ליה דהווי ליה תרתי דלא יהיה סלקא דעתך לומר

דהאי נהנה מיגיעו אינו ירא שמים ח"ו דכיון דאין לו יראת שמים אין לו אושר ורשע מיקרי ולא יאמר עליו אשרי...

ע"כ הנראה לפרש. הוא דהנה תמצא שני דעות בבני אדם יש סוג אחד שרוצים ללמוד כל היום בתורה ולא יבטלו מצד הפרנסה כי הוא יראה ליבטל אפילו שעה אחת בצרכי פרנסתו. וכפי זה יצטרך לזולת לפרנסו ולתת לו די מחסורו. ויש סוג אחר כי עושים תורתם קבע ומלאכתם עראי ועוסקים במלאכתם די ספוק צרכם ואינם מתפרנסים מהזולת. וכאשר יסתפק האדם לידע מה היא הסברא הנכונה מהשני סברות הנזכרות לזה בא ואמר גדול זה מזה דהיינו הנהנה מיגיעו גדול מהירא שמים שירא על איבוד הזמן שהוא בענייני העולם...

ואני הצעיר אומר כי לא דבר החכם אלא בזמננו שהיה להם דעת זך ורוב תורה לזה יותר טוב להנות מיגיעו מה שאין כן בזמננו כי נתמעטו הדעות והלואי ואולי ילמוד כל היום וכל הלילה ויוכל להשיג לידע ולהבין בתורה ולידע כל דיני התורה הצריכים ונתמעטה בעונות התורה ולומדיה פשיטא כי יודה ויאמר החכם דהאינדא למוד כל היום ויסתפק מהזולת וטוב לתרווייהו דאי לא תימא הכי אין טוב לגם אחד מהם לזה הוא יותר טוב לו היום ללמוד כל היום באיזה אופן שיהיה וטוב לעולם.

[דברי ר' שמעון חיים וקיימים – ותורה מה תהא עליה!?!]

שו"ת אנרות משה חלק יו"ד ב סימן קטן

בענין קבלת פרס לפרנסתם מהכוללים כדי שיוכלו להתגדל בתורה ט"ז אלול תשכ"ד. מע"כ ידידי מר אהרן יהושע דאראבנער שליט"א.

הנה בדבר ת"ח הרוצים להתעסק בתורה ולהחכים בה בידיעת התורה בכמותה ואיכותה ונהנים לפרנסתם ממה שנוטלים פרס בכוללים וכן הרבנים הנוטלים פרס והמלמדים עם תלמידים וראשי הישיבות הנוטלים פרס לפרנסתם אם שפיר עבדי או שיש מה להרהר אחר זה ויהיה מדת חסידות שלא להתפרנס מזה אלא ממעשה ידיו...

ואף אם לדינא הלכה כרמב"ם הסכימו כן חכמי הדורות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך שאילו לא היה פרנסת הלומדים והמלמדים מצויה לא היו יכולין לטרוח בתורה כראוי והיתה התורה משתכחת מישראל ובהיותה מצויה יוכלו לעסוק ויגדיל תורה ויאדיר והוא לשון הכ"מ בפ"ג מת"ת ה"י בסופו....

ולכן הוא דין ברור ופשוט שנתקבל בכל הדורות אם מדינא אם מתקנה דעת לעשות לה' הפרו תורתך שיותר לעסוק בתורה ולהתפרנס מקבלת פרס או ממה שהוא מלמד תורה לאחרים או שהוא רב ומורה הוראה, ואין להמנע מזה אפילו ממדת חסידות. ואני אומר כי אלו המתחסדים מצד שיטת הרמב"ם הוא בעצת היצה"ר כדי שיפסיק מללמוד ויעסוק במלאכה ובמסחר וכדומה עד שלבסוף הם שוכחים אף המקצת שכבר למדו ואינו מניחם אף לקבוע זמן קצר לת"ת, כי אם הראשונים כמלאכים אמרו שא"א לעסוק בתורה ולהחכים בה כשיעשה מלאכה להתפרנס ממעשה ידיו, כ"ש בדורנו דור יתמא דיתמי וגם אין לנו הנשים צדקניות שירצו לסבול עוני ודחוקות כבדורותם, שודאי א"א לשום אדם להתגאות ולומר שהוא יכול לעשות מלאכה ולהחכים בתורה. לכן לא יעלה על מחשבתך עצת היצה"ר שיש בקבלת פרס דלומדים בכוללים ופרס דרבנים ומלמדים וראשי ישיבה איזה חטא וחסרון מדת חסידות, שהוא רק להסית לפרוש מן התורה. ומי יתן והיו נמצאים אנשים מתנדבים לפרנס הרבה ת"ח היו מתרבים בני תורה גדולי ישראל ובעלי הוראה כרצון השי"ת שאין לו בעולמו אלא ד' אמות של הלכה. ידידו מברכו בכוח"ט, משה פיינשטיין

חשובות שונים

משנה ברורה סימן רלא

(ח) אפילו לספר בדברי חכמה - וכ"ש אם סיפורו הוא בענייני משא ומתן צריך שתהיה כונתו לשם מצוה דהיינו שיהיה לו במה להתפרנס כדי שלא יבוא ליד גזל. ואפילו אם הוא עשיר גדול שדי לו בממונו לפרנס עצמו וב"ב כל ימי חייו, ג"כ יצויר לפעמים במה שמשדל להרבות עסקיו דבר מצוה כגון שכונתו להרבות

בצדקה וגמ"ח עי"ז או שכונתו ליקח עסקים תחת רשותו כדי להמציא מלאכה לעניי ישראל שישתכרו להחיות נפשם שכל זה הוא בכלל צדקה ומעולה ממנה כמו שכתב הרמב"ם ומובא ביו"ד סימן רנ"א וע"ש שהמחזיק ביד ישראל שמך ונותן לו מלאכה כדי שישתכר ולא יצטרך לבריות לשאול הוא מקיים בזה המ"ע דומטה ידן עמך והחזקת בו:

ספר חסידים - סימן תקמ"א

ויש אדם אע"פ שאינו צריך לעשות מלאכה, שאעפ"כ מצוה שיעשה מלאכה כגון שלבו מלא תוגה, או לבו נוטה לעבירה, או לדברים בטלים, אז מותר לו לעסוק בדרך ארץ שלא ישתטה ושלא יהרהר בעבירה. אבל אם ע"י עסק לימוד או עסק כתיבה או בעסק מצוה יוכל לבטל תוגות והרהורים שבלבו, אז אסור לו לעסוק בדרך ארץ. או אם יכול לחבר אליו חבר טוב וללמוד בפניו מלאכה, אע"פ שמבטל עסק תורה מותר:

ספר חסידים - סימן תקנ"א

טוב אחרית דבר מראשיתו (קהלת ז ח), אם אדם לומד בשעת הקציר ובציר, ובשעה שהיה יכול להרויח, ואינו עוסק אז בריוח ולא יהיה לו מה לאכול, הרי יותר טוב שבתחילה יעסוק במלאכה ואח"כ יעסוק בתלמוד תורה, זהו טוב אחרית דבר מראשיתו. אבל אם יש לו ממון הרבה, והוא שיהא ממונו ביד נאמנים להרויח, ויכול להתפרנס, אז יותר טוב שיעסוק בתורה.

ספר חסידים - סימן תקנ"ג

כשרואה אדם שיש לו פרנסה והוא יכול להרויח במלאכת ארעי כדי צרכו, אז לא יאמר אם אין קמח אין תורה, ולא יעשה מלאכתו קבע ותורתו ארעי, אלא תורתו קבע ומלאכתו ארעי. ולא ישב אדם בטל רגע אחד, כי יותר מענישים אדם כשיושב בטל או עוסק בדברים בטלים, ממה שעוסק במלאכתו אע"פ שיש לו הרבה. וכשרואה אדם שיש לו נאמן שיעסוק במה שיש לו והוא מאמינו, אז יעשה כר' שמעון בן יוחאי לקיים (להגות) [והגית] בו יומם ולילה (יהושע א ח), ולא יעסוק כלל במלאכה...
ועוד אם לא היה מוטל עליו לפרנס אחרים אלא בני ביתו, אינו צריך לעשות מלאכתו קבע, אבל אם צריך לפרנס אחרים יעשה מלאכתו קבע.
ואם הוא איש שמחדש טעמי תורה, שאם יעסוק בדרך ארץ לא יחדש, ואין כיוצא בו בעיר, אז התורה חביבה לו, והוא שימצא מי שיפרנס את העניים שהוא מפרנס, יעשה מלאכתו עראי ותורתו קבע. וכיון שאדם מוצא הצלחה וסיפוק באומנותו, אל יעזוב אומנותו ויתפוס באומנות אחרת, אא"כ לא יוכל להיות בלא עון:

רוח חיים

יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ כו'. רצה לומר כי רבא אמר (ברכות לה ע"ב) לתלמידיו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי כי היכי דלא תיטרדו במזוניכו כולה שתא וחלילה לומר שיפנו לבבם אך לחיי שעה כל היום ויתבטלו ממש מתלמוד תורה. אך באמת גם בעסקם בחיי שעה כוונתם ומחשבתם לן בעומקה של הלכה. כמו בועז זורה הגורן ויטב לבו (רות ג). ודרשו רז"ל (רות רבה סוף פרשה ה), ויטב לבו שעסק בדברי תורה. וזהו מה שאמרו (ברכות לה ע"ב), הרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידם כו' וזהו יפה תורה עם דרך ארץ. רצה לומר שגם בשעת דרך ארץ יהיה חושב בתורה שיגיעת שניהם ר"ל הגוף הפונה לכרמו ולעסקו והמוח למחשבתו במלאכת ה' משכחת עון. [ובעונותינו הרבים בתורה ובתפלה שהיא במקום קרבן אנו מחשבים מחשבות זרות מעסקי הפרנסה. והלואי שכנגד זה גם בשעת עסק הפרנסה תהיה המחשבה טרודה בדברי תורה]. ולא תאמר אי אפשר לעסוק בדרך ארץ כלל לזה אמרו וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה. כי הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם. [וע' באורך בנפה"ח שע"א פרק ה'. ובשאר העתקות מועתק כאן מהמבואר שם]:

...אבל!

רמב"ם יד החזקה הלכות שכירות פרק יג

(ז) כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר עני ולא יעכבנו כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעה"ב ויבטל מעט בכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במרמה אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן שהרי הקפידו על ברכה רביעית של ברכת המזון שלא יברך אותה וכן חייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר ויפרץ האיש מאד מאד סליקו להו הלכות שכירות:

ספר דרך חיים - פרק ו משנה ה

ומהא דאמר רבא (ברכות ל"ה ע"א) במטותא מנייכי לא תיתי ביה מדרשא ביומי דניסן וביומי דתשרי וכו' משמע דיש לאדם לבטל מתורתו בשביל פרנסתו, וכאן משמע כך דרכה של תורה דאפילו אם אין לו לאכול רק פת לא יבטל התורה. אין זה קשיא דהא בלאו הכי קשיא דפ' סדר תענית (כ"א ע"א) קאמר דאלפא ור' יוחנן גרסי באורייתא הוה דחיקא להו שעתא אמרו ניקום וניזיל ונעבד עסקא ונקיים בנפשיה אפס כי לא יהיה בך אביון וכו' עד אתו מלאכי השרת ואמרי נקטלינהו שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, משמע דאין לו לבטל תורה בשביל חיי שעה. וצריך לחלק דודאי היכא שיש קצבה לבטולו דהיינו חודש אחד או שנים יש לו לבטל תורתו, אבל היכא שאין קצבה לבטולו בודאי אין לו לבטל.

ספר בניהו

שם. לא תמלא בסחרים ולא בתגרים. י"ל למה נקיט סוחרים ותגרים ולא נקיט בעלי מלאכה. וכו"ל בס"ד כי בעלי מלאכה יכולים לקבוע עת לתורה ועת למלאכה ובאלו תמלא, ואדרבה בזה יהיה קיום לתורה אלל האדם, כי הרבה עשו כרש"י ולא עלתה בידם, כרבי ישמעאל ועלתה בידם, כי כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וא"כ אלל בעלי מלאכה המלא ותמלא, אך בסוחרים ותגרים על הרוב לא תמלא, כי סוחר ותגר אינו יכול לקבוע עת לעסקו ועת לתורה, כי אפשר בזה העת שקבץ לעסקו מודמן לו איזה עיכובים בעסק, או נמשך העסק בידו מן הצורך עד הערב והוכרח להשלימו עד הערב דלא ליטי לדי פסידא וכן כיוצא בזה, ולהכי נקיט סוחרים ותגרים. ועוד נראה לי בס"ד, מה שאמר סוחרים

• קשור לזה ↓

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף נה/א

רבי יוחנן אמר לא בשמים היא לא תמצא בגסי רוח ולא מעבר לים היא לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כא/א

אילפא ורבי יוחנן הוו גרסי באורייתא דחיקא להו מילתא טובא אמרי ניקום וניזיל וניעבד עיסקא... אזל תלא נפשיה באסקריא דספינתא אמר אי איכא דשאל ליה במתניתא דרבי חייא ורבי אושעיא ולא פשטינא ליה ממתניתין נפילנא מאסקריא דספינתא וטבענא

מהרש"א על תענית דף כא/א

תלא נפשיה באסקריא דספינתא כו'. ע"פ מ"ש במסכת עירובין לא מעבר לים היא לא בסחרנים היא ולזה רמז להם גם שהייתי סוחר לא שכחתי גירסתי: